

12. Aoki, M. 1999. A share market with many types of participants: an example of combinatorial aspects of economic modeling [Text] // Working paper.
13. Bak, P. 1997. Price variations in a stock market with many agents [Text] / P. Bak, M. Paceski. Physica A 246(4): 430–453.
14. Muranaga J. 2000. Market microstructure and market liquidity [Electronic resource] / J. Muranaga, T. Shimuzu. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/cgfs11mura.pdf>; 1999.

Summary

The article is devoted to the problem of the commercial bank's securities portfolio management. Steps of management of the investment portfolio which consider the specific of the commercial bank's business and legal demands are offered by the authors.

Отримано 03.09.2010

УДК 330.131.7

Н.П. Верхуша, аспірант

ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

У статті визначено сукупність елементів процесу управління індивідуальним кредитним ризиком банку і на основі цього запропоновано авторську систему управління ним.

Ключові слова: індивідуальний кредитний ризик, управління індивідуальним кредитним ризиком, планування, ідентифікація, аналіз, регулювання, моніторинг і контроль.

Постановка проблеми. Індивідуальний кредитний ризик є одним із важливих банківських ризиків, управління яким має певні особливості. Важливим є те, що ефективне управління ризиком окремого позичальника не лише дозволяє банкам забезпечувати прибутковість та ефективність кредитної діяльності, але й сприяє виконанню банківським кредитом його ролі у сфері грошового обігу. У свою чергу, видані та неповернуті в певний зазначений строк кредити збільшують грошову масу в країні та сприяють інфляційним процесам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню технологій управління кредитним ризиком присвячено праці таких вітчизняних науковців: В. Вітлінського, О. Вовчак, В. Волошина, В. Галасюка, А. Єпіфанова, В. Міщенко, Л. Примостки, Л. Слободи, І. Сала тощо. Заслужують на увагу роботи російських економістів – І. Бочарової, А. Бричкіної, Д. Єндовицького, О. Ковальова, П. Ковальова, О. Лаврушина, Г. Панової. Серед відомих західних фахівців, які займаються

проблемами банківського ризик-менеджменту, необхідно відмітити Т. Бартона, Т.Дж. Долана, Дж.К. Хорна, Б. Едварда, Е. Морсмана, П. Роуза, Дж. Сінкі, У.Тімоті, У. Шенкира та багатьох інших.

Віддаючи належне вченим, які досліджують теорію та методологію кредитної діяльності банків і ризиків, які її супроводжують, зазначимо, що питання визначення сутності кредитного ризику та його класифікації залишаються недостатньо висвітленими, а методика системного аналізу, оцінки та інструментарій управління кредитним ризиком у різних площинах його виникнення, а саме: на рівні позичальника, кредитного портфеля та банку в цілому потребують подальших досліджень. Зокрема, не виокремлено місце індивідуального кредитного ризику в загальній системі кредитних ризиків; відсутні комплексні розробки щодо його оцінювання, регулювання та моніторингу.

Метою статті є дослідження сукупності елементів процесу управління індивідуальним кредитним ризиком банку і розробка на основі цього системи управління ним.

Виклад основного матеріалу. Організація ризик-менеджменту передбачає поетапний розгляд управління кредитним ризиком позичальника. Головним принципом управління в даному аспекті є наявність циклічності, де кожен з етапів нерозривно пов'язаний з іншими як функціонально, так і організаційно [7].

Етапи управління кредитним ризиком позичальника банку наведені на рисунку 1.

Визначення стратегічних цілей та завдань системи управління кредитним ризиком передбачає вироблення стратегії управління. Вибір ризикової стратегії (планування кредитного ризику) у рамках кредитної політики означає, що банк здійснює відповідний вплив на ступінь ризику. Даний етап можна розглядати як початковий етап управління індивідуальним кредитним ризиком банку.

На основі принципів кредитної політики банком розробляється відповідна методична база, зміст якої у своїй сукупності і відображає сутність ризикової стратегії, що здійснюється банком протягом поточного року.

Діяльність банку буде успішною тоді, коли кредитний ризик є контрольованим і знаходиться у рамках його фінансових можливостей.

Тобто ризик, який банк зможе взяти на себе, має бути підкріплений капіталом. Відповідно до цього банк обирає власну ризикову стратегію, а також цілі та завдання системи управління індивідуальним кредитним ризиком.

Рис. 1. Етапи управління індивідуальним кредитним ризиком банку

Основне завдання наступного етапу управління ризиком позичальника полягає у виявленні причин його виникнення та створенні умов для наступних етапів управління, на яких здійснюється безпосередньо оцінка ризику та вибір рішень про управлінський вплив.

Очевидно, що етап ідентифікації кредитного ризику за окремим позичальником дозволяє прогнозувати його управління при можливих комбінаціях управлінських факторів, дає в майбутньому можливість проаналізувати і порівняти варіанти управління й обрати оптимальні з них за визначеними критеріями [6]. Для ідентифікації ризику, як і інших елементів системи управління ним, велике значення має наявність якісної, повної та достовірної інформаційної бази.

Для ефективного управління кредитним ризиком та зниження негативного його впливу недостатньо встановити причини, фактори і специфіку ймовірних загроз. У даному випадку необхідна кількісна оцінка

ризикую позичальника з позиції масштабності його впливу та ймовірності настання. Кількісна оцінка кредитного ризику позичальника здійснюється не тільки на початковому етапі прийняття рішення про видачу кредиту, але й у процесі його моніторингу та можливості перегляду змін умов кредитування [5].

На даному етапі здійснюється визначення кількісних характеристик, якими можна описати ризик, кількісна оцінка допустимого рівня ризику та визначення затрат, пов'язаних з факторами ризику, оцінка можливих збитків, пов'язаних з несприятливим розвитком подій.

Сутність кількісної оцінки кредитного ризику окремого позичальника полягає у визначенні його кредитоспроможності, що передбачає визначення кредитного рейтингу, характеризує ймовірність невиконання зобов'язання та оцінки масштабів втрат банку при непогашенні позичальником кредиту [10].

Після визначення ймовірності невиконання позичальником умов кредитної угоди і привласнення йому рейтингу проводиться оцінка вартості реалізації кредитного ризику, що є розрахунком кількісного значення втрат банку у разі невиконання позичальником умов кредитної угоди.

Ймовірність невиконання позичальником умов кредитної угоди і розмір втрат банку у разі реалізації ризику визначають рівень (ступінь) кредитного ризику. Таким чином, рівень кредитного ризику є кількісним виразом оцінки банком кредитоспроможності позичальника [2].

Залежно від рівня ризику, що виражається в певній величині втрат, виділяють певні його зони, в межах яких втрати не перевищують певний рівень. Виділяють безризикову зону, зону допустимого, неприпустимого та критичного ризику.

Безризикова зона характеризується відсутністю втрат при здійсненні угоди і отриманні, як мінімум, розрахункового прибутку. Зона допустимого ризику передбачає рівень втрат, що не перевищує розмір розрахункового прибутку. У межах даної зони кредитування зберігає свою економічну доцільність, оскільки втрати спостерігаються, але їх розмір менше очікуваного прибутку. Зона неприпустимого ризику характеризується небезпекою втрат, які свідомо перевищують очікуваний прибуток і можуть призвести до втрати активу. Зона критичного ризику являє собою рівень втрат, що вимагають покриття за рахунок власного капіталу банку.

Отримані результати використовуються для розрахунку величини ризикової вартості – підсумкового рівня ризику, необхідного для розрахунку розміру капіталу банку як одного з інструментів зниження рівня кредитного ризику позичальника, засобу відшкодування збитків від реалізації кредитного ризику.

Здійснивши кількісну оцінку кредитного ризику позичальника, банк повинен обрати варіант стратегії управління ним: уникнення, прийняття або застосування інструментів регулювання [8].

Уникнення кредитного ризику передбачає відмову від кредитної операції, ризик за якою занадто високий. У свою чергу, прийняття ризику означає, що для банку його рівень є допустимим. Відповідно, банк може прийняти дану стратегію, якщо рівень ризику знаходиться у безризиковій або допустимій зоні ризику. Але, якщо ризику неможливо уникнути, то використовують різноманітні інструменти регулювання індивідуального кредитного ризику.

Внутрішньобанківське регулювання кредитного ризику позичальника – це послідовний процес прийняття рішень щодо впливу на ризикоутворюючі фактори, який здійснюється спеціальними інструментами з метою утримання прийнятого рівня кредитного ризику для досягнення стратегічних завдань банку [14].

Узагальнення підходів науковців щодо складу та класифікації методів регулювання кредитного ризику [8; 11; 12; 14] дає можливість запропонувати схему, наведену на рисунку 2.

Рис. 2. Структура методів регулювання індивідуального кредитного ризику банку

Заключним етапом управління індивідуальним кредитним ризиком є контроль. На даному етапі здійснюється розробка та реалізація процедур контролю за ризиком, його моніторинг, відбувається переоцінка ризику та коригування антиризикових заходів, що застосовує банк [8].

Основна мета контролю за кредитами полягає в недопущенні підвищення індивідуального кредитного ризику понад установлений рівень.

Попередній контроль кредитного ризику позичальника проводять на стадії прийняття рішення про доцільність видачі кредиту. Поточний контроль кредитного ризику за окремим позичальником проводиться після видачі кредиту та періодично у процесі його обслуговування, контролюється рівень зростання або зниження рівня ризику за даним позичальником. Підсумковий контроль індивідуального кредитного ризику проводиться після завершення події кредитування для визначення результату за даною операцією.

Банк може здійснювати контроль кредитного ризику, використовуючи такі інструменти, як аудит, аналіз, перевірка, інвентаризація кредиту, моніторинг тощо, детальна характеристика яких наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика інструментів контролю індивідуального кредитного ризику

Назва інструмента	Характеристика
Аналіз кредиту	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз кредитоспроможності позичальника; - аналіз зміни вартості забезпечення; - аналіз джерел ризику позичальника; - прогноз можливих змін у фінансовому стані позичальника
Аудит кредиту	<ul style="list-style-type: none"> - наявність документів згідно з вимогами та обґрунтованість видачі кредиту; - наявність протоколу засідання кредитного комітету з надання кредиту; - оцінка наявності розрахунків ступенів ризику; - оцінка юридичної відповідності кредитних угод або документів, що забезпечують виконання зобов'язань з кредитування; - оцінка простроченої заборгованості за кредитом; - проведення розрахунків за нормативами кредитних ризиків; - оцінка ризику видачі кредиту
Перевірка кредиту	<ul style="list-style-type: none"> - повноти та правильності документації у кредитній справі; - відповідності реального графіка платежів плановому; - якості та стану забезпечення за кредитом; - можливостей одержання у своє розпорядження забезпечення даного кредиту та юридичних прав на судові дії щодо позичальника; - відповідності виданого кредиту кредитній політиці банку та нормативам, установленим регулюючими органами

Продовж. табл. 1

Назва інструмента	Характеристика
Інвентаризація кредиту	<p>Здійснюється з метою класифікації кредитних операцій для подальшого розрахунку резерву. Інвентаризація кредиту передбачає наявність:</p> <ul style="list-style-type: none"> - назви клієнта, його місцезнаходження; - номери основного поточного, додаткового поточного та позичкового рахунків; - заявки про надання кредиту та техніко-економічне обґрунтування потреби в кредиті на відповідні цілі; - кредитної угоди та зміни до неї; - угоди про заставу (забезпечення) та зміни до неї; - фінансової звітності позичальника, що подається до банку; - інформації про результати оцінки фінансового стану позичальника; - відповідної виписки з протоколу засідання кредитного комітету банку; - інформації про стан погашення заборгованості тощо

Моніторинг можна вважати одним із основних інструментів контролю за кредитним ризиком, його здійснення передбачено стратегією ризик-менеджменту банку.

Здійснюючи кредитування, банк контролює своєчасність погашення основної суми боргу та процентів за ним. Періодично необхідно проводити оцінку фінансового стану позичальника, щоб проаналізувати його можливості у своєчасному поверненні кредиту. Ознаки, що свідчать про проблеми з кредитоспроможністю та ймовірністю неповернення кредиту, подані на рисунку 3.

Проте, незалежно від здійснюваного банком контролю за виконанням зобов'язання за окремою кредитною угодою, досить часто виникає проблемна заборгованість. У даному випадку банки намагаються домовитися з позичальником про реструктуризацію кредиту або задоволення своїх вимог за рахунок реалізації забезпечення. Якщо кредит все ж таки неможливо повернути, то він списується за рахунок створених резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Постійний контроль допомагає заздалегідь виявляти проблемні кредити, а також перевіряти відповідність дій кредитних працівників основним вимогам кредитної політики банку, встановленим стандартам ризику.

Рис. 3. Ознаки виникнення проблемної заборгованості

Висновки. Таким чином, управління кредитним ризиком окремого позичальника є процесом, що послідовно проходить такі етапи: визначення стратегічних цілей та формування завдань системи управління індивідуальним кредитним ризиком банку, ідентифікація ризику, кількісний аналіз ризику, вибір рішень про управлінський вплив, моніторинг та контроль ризику.

Кожен із перерахованих етапів виконує визначені завдання і функції, у своїй сукупності формуючи методологію управління індивідуальним кредитним ризиком банку.

Список літератури

1. Банківські операції [Текст] : підручник / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання, 2006. – 727 с. – ISBN 5-94723-967-1.
2. Благодир, Я. Я. Управління кредитними ризиками на основі удосконалення їх оцінки [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук / Благодир Я. Я. ; Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів : [Б. В.], 2006. – 20 с. – ISBN 5-86476-063-3.

3. Вишняков, И. В. Методы и модели оценки кредитоспособности заемщиков [Текст] : учебное пособие / И. В. Вишняков. – СПб. : СПбГИЭА, 1998. – 51 с. – ISBN 966-574-423-2.
4. Галасюк, В. В. Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо? [Текст] / В. В. Галасюк // Вісник НБУ. – 2001. – № 5. – С. – 54–56.
5. Ендовицкий, Д. А. Анализ и оценка кредитоспособности заемщика [Текст] : учебно-практическое пособие / Д. А. Ендовицкий, И. В. Бочарова. – М. : КНОРУС, 2005. – 272 с. – ISBN 5–85971–128–Х.
6. Ковальов, О. П. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації [Текст] / О. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 63–70.
7. Ковальов, О. П. Методологія управління кредитними ризиками [Текст] / О. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 3. – С. 31–36.
8. Криклій, О. А. Управління кредитним ризиком банку [Текст] : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 86 с. – ISBN 978–966–8958–30–4.
9. Міщенко, В. І. Банківські операції [Текст] : підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська [та ін.] ; за ред. В. І. Міщенка, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання, 2006. – 727 с. ISBN 966–8148–27–4.
10. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / [А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І. О. Школьник та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
11. Примостка, Л. О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : підручник / Л. О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с. – ISBN 966-96545-1-3.
12. Сало, І. В. Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с. – ISBN 978-966-680-312-5.
13. Слобода, Л. Класифікація та характеристика чинників кредитних ризиків банківських установ [Текст] / Л. Слобода // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 185–193.
14. Слобода, Л. Я. Оцінка ефективності регулювання кредитних ризиків банку за витратним підходом [Текст] / Л. Я. Слобода // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 22. – С. 79–84.

Summary

The paper identified the constituent elements of individual credit risk management of the bank. On this basis, the author introduces control system it.

Отримано 06.09.2010